

POLICY MEMO

Kako će uvođenje cijene ugljika oblikovati energetska budućnost BiH

Cijena ugljika (CO₂) - engl. **carbon pricing** je fiskalni instrument koji vlade koriste da bi potakle preduzeća i druge emitere da pređu na obnovljive izvore energije i usvoje nove tehnologije za smanjenje emisija, a u cilju ostvarenja nacionalnih i međunarodnih klimatskih ciljeva.

Postoje dva glavna tipa uvođenja cijene ugljika: sistemi trgovine emisijama (ETS) i porezi na CO₂. Porez na CO₂ direktno određuje cijenu emisije CO₂, dok ETS postavlja gornju granicu emisije CO₂ u određenim sektorima, zahtijevajući dozvolu za svaku emitiranu tonu CO₂. Izbor kombinacije instrumenta i modaliteta za naplate emisije ugljika zavisi od političkih ciljeva i okolnosti, te je samo jedan od potrebnih instrumenata za postizanje nacionalnih i međunarodnih klimatskih ciljeva. Cijena CO₂ pomaže preusmjeriti teret štete na one koji su za nju odgovorni i koji je mogu smanjiti.

Zašto je ovaj instrument relevantan za BiH?

Evropski sistem trgovanja emisijama (EU ETS) postoji još od 2005. godine, a u skoroj budućnosti će biti dodatno ojačan i proširen, uz podršku nove Direktive o porezu na energiju i Mehanizma za graničnu prilagodbu ugljika (CBAM). CBAM se uvodi kao naknada/carina emitovanog ugljika pri proizvodnji karbonski intenzivnih grupa proizvoda (željezo i čelik, cement, gnojivo, aluminij, električna energija i vodik), koja se plaća pri uvozu u EU od 2026. godine.

Kako izbjeći plaćanje CBAM-a?

Prema nacrtu CBAM uredbe, postoje dva načina izuzeća od CBAM-a. Prvi se odnosi na zemlje koje ispunjavaju određene uslove uspostave svog sistema trgovanjem emisija (ETS), a kompatibilni su s EU ETS-om. Drugi izuzetak podrazumijeva integrisanje tržišta zemalja na koje se primjenjuje CBAM u EU proces koji podržava Energetska zajednica. Bitna razlika između CBAM-a i EU ETS-a je da u slučaju CBAM-a naknadu plaća uvoznik iz EU i taj prihod odlazi u EU budžet, dok u slučaju ETS-a prihodi ostaju u državi koja je uvela taj sistem, te taj novac koristi namjenski za ulaganje u čistije tehnologije.

Inicijalne procjene utjecaja CBAM-a na bh. ekonomiju

Prema izvještaju Državne regulatorne komisije za električnu energiju (DERK) iz 2022. godine, 64 posto električne energije u BiH se dobiva iz termoelektrana na ugalj. Električna energija, zajedno sa cementom, željezom i čelikom, aluminijem i vještačkim đubrivima, čini gotovo trećinu izvoza Bosne i Hercegovine, pri čemu izvoz u EU u ovim industrijama čini oko 10 posto BDP-a u 2022. godini.

Preliminarni podaci pokazuju pad izvoza iz pogođenih industrija Bosne i Hercegovine u rasponu od 11 do 25 posto, što zavisi od visine poreza na ugljik i ekvivalentno je otprilike od 1,1 do 2,5 posto BDP-a (prema procjenama MMF-a). Očekuje se da će u regionu Bosna i Hercegovina, pored Crne Gore, imati najveću izloženost CBAM-u.

Oporezivanje emisija u BiH do 2026?

Bosna i Hercegovina, zajedno s drugim zemljama u regionu, odabrala je opciju da do 2026. godine uvede cijenu za CO₂ kroz uspostavu Sistema trgovanja emisijama (ETS), kako bi izbjegla efekte CBAM-a i generisala domaće prihode (a ne prihode EU) koji bi se koristili za podršku tranziciji ka obnovljivoj energiji i smanjenju CO₂ intenziteta u relevantnim sektorima.

Uvođenje ovog mehanizma je definisano međunarodnim obavezama Bosne i Hercegovine poput Pariskog sporazuma Mape puta ka dekarbonizaciji Energetske zajednice (čiji je BiH član) i Sofijskom deklaracijom (koju je BiH prihvatila). Sekretarijat Energetske zajednice nadzire i pomaže članicama u pripremi planova i strategija za CBAM i uvođenju nacionalnih/regionalnih ETS sistema, posebno u sektoru električne energije. Crna Gora je jedina u regionu koja od 2020. godine uspješno primjenjuje sistem trgovanja emisijama koji obuhvata sektore energetike i industrije po cijeni od oko 25 posto od prosječne cijene EU ETS-a.

Naredni koraci i budući izazovi

BiH je, kao i većina zemalja regiona, uspostavila okvir za praćenje, izvještavanje i verifikaciju (MRV) emisija, što je jedan od bitnih preduslova za uspostavu ETS-a. Također, Bosna i Hercegovina je pripremila mapu puta za trgovanje emisijama i počela razmatrati opcije i planirati provođenje različitih elemenata sistema trgovanja i pratećeg zakonodavstva s ciljem pravovremenog određivanja cijena i opsega obuhvata ovog poreza.

Primjena ETS-a ili CBAM-a će imati najveći utjecaj na konkurentnost proizvodnje električne energije iz uglja – rudnike i termoelektrane, ali i drugih proizvoda obuhvaćenih ovom politikom. Skoro pola emisija CO₂ dolazi od termoelektrana. BiH izveze 25 posto od ukupno proizvedene električne energije, mada većini termoelektrana u BiH ističe ili je već istekao rok trajanja. Također, nacrt Nacionalnog energetskog i klimatskog plana ne predviđa nove termo kapacitete, te predviđa smanjenje 20 posto emisija iz termoelektrana do 2030. Odluke vezane za uvođenje ETS neminovno moraju pratiti izravne strateške odluke vezane za budućnost proizvodnje struje iz uglja u BiH s obzirom na ovakve perspektive.

U ovoj fazi nedostaje je konkretna platforma kako bi se povezali različiti sektori koji rade na istom pitanju interne skupine koja će biti pogođena ovim izmjenama. Šira stručna i društvena debata o glavnim elementima ovog dizajna, te detaljna analiza različitih aspekata promjena je nužna, jer će mnogi njima biti pogođeni, a transformacija i adaptacija su neminovne.